

УДК 37.013.42

Романовська Л.І.*

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ ТЕХНОЛОГІЄЮ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

У статті розглянуто тлумачення таких понять, як «компетентність», «професійна компетентність» та «комунікативна компетентність». Особливу увагу звернуто на «комунікативну компетентність» як уміння встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми; володіння сукупністю певних комунікативних умінь; знання норм і правил спілкування (основою є орієнтованість особистості в різних ситуаціях спілкування в умовах постійної зміни психічних станів, міжособистісних стосунків і соціальної ситуації). Серед умінь і навичок комунікативної компетентності обрано: вольові якості, спостережливість, гнучкість мислення; уміння соціальної перцепції; емпатію; уміння інформаційного обміну; вільне володіння мовленням; уміння слухання.

Ключові слова: соціальний педагог, соціально-педагогічне консультування, професійна компетентність, комунікативна компетентність, уміння і навички комунікативної компетентності.

Економічний, соціальний і культурний розвиток країни ставить перед суспільством проблему розвитку соціального захисту найрізноманітніших верств населення. Саме життя прогнозує зростання масштабів соціальної роботи, від працівників якої передусім вимагається якомога повніше оволодіння комунікативними вміннями і навичками, необхідними для професійної діяльності.

Адже від рівня оволодіння уміннями та навичками комунікативної компетентності залежить ефективність виконання таких основоположних функцій професії як: організація спілкування з клієнтами; спонукання їх до дії, творчості, прояву емпатії; налагодження емоційної взаємодії, довірливих стосунків, що сприятимуть кращому розумінню клієнтами самих себе й інших людей; уміння знаходити компромісні вирішення проблем, уникати стереотипних форм поведінки та упередженого ставлення до оточення; створення атмосфери комфортності, доброзичливості в дитячому та дорослому колективах; вплив на спілкування, стосунки між людьми в колективі.

Саме розвиток умінь і навичок комунікативної компетентності соціальних працівників у процесі оволодіння професійними технологіями є метою нашої статті.

Розгляд особливостей розвитку комунікативної компетентності соціального працівника варто розпочати з визначення змісту понять «компетентність», «професійна компетентність» та «комунікативна компетентність».

На думку Д. Годлевської, у широкому розумінні «компетентність» означає ступінь зрілості людини, досконале знання нею своєї справи, суті роботи, яка виконується. У вузькому – розглядається як міра включеності людини в діяльність та цілісне ставлення до неї [3].

Під професійною компетентністю Л. Семущина та Н. Ярошенко розуміють інтегральну характеристику ділових та особистісних якостей фахівців, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для здійснення певного роду діяльності, пов'язаної з прийняттям рішень [2]. Застосовуючи це поняття до соціальних працівників, А.Капська розглядає професійну компетентність як комплекс знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтирів, психологічних якостей, професійних позицій та акмеологічних варіантів, причому вважає її стрижневим компонентом вибраного виду діяльності, а комунікативну компетентність – необхідною умовою її ефективності [4].

Аналіз праць дослідників комунікативної компетентності дає нам такі варіанти тлумачення цього поняття:

* © Романовська Л.І.*

- уміння встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми;
- володіння сукупністю певних комунікативних умінь;
- знання норм і правил спілкування, адаптаційних навичок як умова досягнення ефективних відносин;

– орієнтованість особистості в різних ситуаціях спілкування, в умовах постійної зміни психічних станів, міжособистісних стосунків і соціальної ситуації [3].

Отже, комунікативна компетентність передбачає наявність спеціальних знань про закони, закономірності та принципи, функції спілкування, а також відповідних умінь і навичок [9].

Розвиток комунікативних умінь у плані підвищення загальної культури молодшої людини розглядається у роботах І. Горелової, В. Житникова, М. Зюзько, Л. Павлової, Л. Шкатової. Безпосередньо дослідженням проблеми формування комунікативної компетентності соціальних працівників займаються такі вчені як Д. Годлевська, О. Канюк, І. Козубовська, Т. Кобзар, Л. Курят, Н. Левицька, В. Москаленко. Основні принципи комунікативної підготовки майбутніх спеціалістів окремих соціальних професій досліджувались у працях Я. Вествуд, Дж. Вогн, Д. Годлевської, Г. Кац, О. Киричук, О. Коропецької, Х. Моріс, Дж. Статон, Р. Таннехілл, Т. Федотюк тощо.

Також окремі аспекти комунікативної діяльності соціальних працівників у своїх роботах вивчають як Л. Базилевська, А. Капська, О. Кобрій, Г. М'ясоїд (особливості педагогічного спілкування з клієнтом); Г. Бевз, С. Бондар, І. Грига, О. Іванова, Н. Кабаченко, Д. Малков, І. Пеша, І. Пінчук (специфіка комунікації в різних видах соціальної практики); І. Голодненко, О. Федурко (удосконалення лексико-синтаксичної правильності мовлення); В. Андрушко, Л. Гаврищак, Л. Долинська, М. Пащенко, О. Пилипенко, С. Ставицька (вирішення конфліктів).

Розглядаючи сутність і структуру комунікативної підготовки майбутніх соціальних працівників до професійного ділового спілкування, необхідно зазначити його функції, до яких відносять:

- комунікативну, зміст якої передбачає передачу інформації від соціального працівника до клієнта і у зворотному напрямку. Здійснення цієї функції вимагає оволодіння вміннями якісно і чітко висловлювати думки, переконувати, аргументувати власну думку, наводити докази, висловлювати умовиводи, аналізувати висловлювання;
- інтерактивну, яка вимагає володіння вміннями створювати взаємодію різних типів (бесіда, переговори, консультування), ввічливо висловлювати думки, задавати запитання, привертати увагу співрозмовника, формувати вимогу, спілкуватися в конфліктних ситуаціях, управляти своєю поведінкою в процесі спілкування;
- перцептивну, що передбачає формування умінь слухати і чути, тобто правильно розуміти отриману інформацію, зокрема й невербальну (міміку, пози, жести), розуміти «підтексти», почуття і настрої іншої людини, тобто демонструвати здатність до емпатії, тактовності, співчуття, аналізувати ситуацію спілкування, мати здатність до рефлексії та саморефлексії.

Діяльність соціального працівника, вимагаючи встановлення і розвитку міжособистісних контактів, надто часто є пов'язаною зі значною нервово-психічною напруженістю, що зумовлена відповідальністю за результати діяльності, стан матеріальних та людських ресурсів. Це передбачає формування емоційно-оціночного ставлення до своєї професійної діяльності, її умов і результатів, усвідомлення рівня своєї особистісної комунікабельності, розвитку механізмів рефлексії та емпатії. Сформоване адекватне емоційно-оціночне ставлення до умов діяльності є ефективним компонентом внутрішньої мотивації соціального працівника.

Професійна діяльність соціального працівника має творчий характер, що підтверджується значною різноманітністю професійних завдань і шляхів

їх вирішення. Суб'єктно-діяльнісна позиція соціального працівника визначає прийняття ним засобів, умов діяльності, чітке розуміння її мотивів та мети.

Таким чином, ми можемо визначити такі уміння та навички комунікативної компетентності, які повинні бути сформовані у процесі підготовки соціального працівника:

- вольові якості, до яких відносимо вміння керувати своєю поведінкою, уміння зберігати спокій і позитивний настрій спілкування, зосередженість на розмові та співрозмовнику;

- якості уваги – спостережливість, гнучкість мислення;

- уміння соціальної перцепції – вміння «читати за обличчям»;

- емпатія – здатність увійти у світ сприйняття іншої людини, тобто бачити світ так, як його бачать інші, уміння адекватно моделювати особистість співрозмовника, його психічний стан за зовнішніми ознаками;

- уміння подавати себе у спілкуванні зі співрозмовником, створення необхідного зовнішнього враження;

- «гностичні» вміння, пов'язані з усвідомленням, систематизацією та перенесенням інформації [5];

- уміння інформаційного обміну, аналітична робота з виокремлення основних положень і узагальнень, уміння мислити правильно, логічно та послідовно будувати свої думки, давати аргументовані відповіді, доводити свою точку зору, знання структури і видів доказу, спростовувати точку зору опонента, викриваючи неправильні твердження противника, тобто вміти користуватися логічною операцією спростовання, правильно формулювати запитання й уміло відповідати на них [7];

- вільне володіння мовленням, знання професійного мовленнєвого етикету, таких полемічних прийомів, як гумор, іронія, сарказм, «зведення до абсурду», «поворотний удар», «підхоплення репліки», «атака запитаннями», «доведення до людини», «апеляція до публіки» тощо;

- уміння слухання, до яких відносяться нерелексивний (уміння уважно слухати та бути пасивним співрозмовником) і релексивний (уміння оцінювати ситуації, де потрібен пасивний, а де – активний слухач, тобто підпорядковувати свою розмову розкриттю співрозмовника і бути ним у потрібний момент) види слухання [11].

Комунікативна підготовка майбутніх соціальних працівників не полягає лише у вивченні якоїсь окремої спеціальної дисципліни (наприклад, курсу «Красномовства»), а й безпосередньо пов'язана з усім комплексом предметів, процес вивчення яких, крім масиву професійних знань, формує певні комунікативні уміння та навички. Так, курс «Вступ до спеціальності» допомагає у розвитку терпіння, доброзичливості, тактовності, стриманості, а «Соціально-педагогічна робота у сфері дозвілля» – контактності, ввічливості, відкритості, уважності [1].

Окремо ми хотіли б виділити предмети «Індивідуальне консультування», «Групова робота», «Соціальна робота з різними групами клієнтів», на яких майбутній соціальний працівник отримує поняття про технологію консультування та навички психологічного та соціально-педагогічного консультування. Саме поняття консультування та його ефективне застосування тісно пов'язані з комунікативними уміннями, що дає можливість у процесі вивчення цих дисциплін розвинути майже весь перелік комунікативних умінь, необхідних у соціальній роботі.

Проблеми консультування достатньо висвітлені та вивчені в літературі. Вітчизняними та іноземними науковцями досліджено поняття, види, методи, зміст, принципи психологічного (Г. Абрамов, А. Бандура, Е. Берн, С. Васьковська, У. Глассер, П. Горностай, Р. Кочунас, А. Маслоу, Р. Мей, Н. Обозов, К. Роджерс), соціального (Л. Кузнєцова, В. Курбатова, М. Фірсов, Н. Щукіна), соціально-педагогічного (С. Архипова, Л. Завацька, Г. Майборода, Н. Нікітіна, О. Тютюнник) консультування,

розроблено соціально-педагогічні та психологічні технології консультування (С. Архипова, Г. Гемблі, Н. Заверико, Г. Майборода, А. Моховіков, А. Скворцов, Є. Фонтанін, С. Хачатурян, М. Шакурова). Але серйозною проблемою залишається підготовка майбутніх працівників соціальних служб до практичного застосування консультування.

У літературі ми знайшли багато трактувань поняття консультування, найбільш розповсюджені з яких такі:

– будь-яка форма надання допомоги щодо змісту і вирішення проблемного завдання, коли консультант сам не відповідає за його виконання, але допомагає в його вирішенні;

– надання послуг із виявлення проблеми, розробки рекомендацій щодо її вирішення, за необхідності сприяння у виконанні певних дій;

– практика надання активної допомоги людям, основана на впевненості у тому, що кожна фізично і психічно здорова людина в змозі перебороти майже всі наявні в її житті складнощі;

– кваліфікована допомога особам, які зазнають певних труднощів, з метою відновлення й оптимізації їхніх соціальних функцій, умов життєдіяльності [8].

Ми розглядаємо соціальне консультування як вид професійної діяльності соціального працівника, форму соціальної допомоги шляхом цілеспрямованого інформаційного впливу на людину, групу людей з метою їх соціалізації, відновлення і оптимізації соціальних функцій, орієнтирів, розробки соціальних норм спілкування. Його основними завданнями є:

- 1) сприяння зміні поведінки особистості для продуктивнішого життя;
- 2) розвиток навичок, які допомагають долати труднощі;
- 3) забезпечення оптимального прийняття життєво важливих рішень;
- 4) розвиток умінь підтримувати міжособистісні стосунки [6].

Таким чином, консультант, по-перше, виконує функції уважного, розуміючого і співчуваючого співрозмовника, по-друге, допомагає вирішенню тієї проблеми, з якою звернувся клієнт. Виконання цих функцій вимагає від консультанта володіння специфічними комунікативними особистісними якостями та професійними навичками консультування, за допомогою яких спонукати соціальних суб'єктів до вирішення проблем у вигідному ракурсі як для себе, так і для оточуючих [8].

Однією з найефективніших форм засвоєння технології консультування, на наш погляд, є тренінги. Адже складність застосування одержаних знань на практиці полягає в тому, що студентам важко побачити прояв закономірностей у конкретних ситуаціях професійної діяльності. У традиційних формах професійної підготовки спочатку майбутній фахівець отримує інформацію, і тільки через деякий, інколи значний час, може застосувати її на практиці. Залишаючись не пов'язаною з переживаннями від практичного використання отриманих знань, інформація зазнає впливів механізму забування, витіснення або наступного неприйняття. Тренінг створює можливість негайного співвідношення отриманої інформації, емоційного переживання нових моделей поведінки і пов'язаних з ними результатів, що забезпечується дією зворотного зв'язку. Студент у тренінговому процесі за допомогою зворотного зв'язку може виявити нестачу теоретичних знань, дефіцит умінь і навичок і сформулювати їх за короткий термін на відміну від узвичаєних форм. Ігровий момент занять, акценти на виконання практичних завдань сприяють мобілізації можливостей і здібностей учасників тренінгу.

Під терміном *соціально-психологічний тренінг* ми розуміємо практику психологічного впливу, що заснована на активних методах групової роботи. У практичному плані тренінг розглядається як система вправ, спрямована на розвиток здібностей людини, на набуття нею певних професійно необхідних умінь і навичок [12]. К. Рудестам зазначає, що «всі переживання і потік досвіду, що породжується у групі,

дозволяють кожному учаснику проаналізувати та оцінити багато установок і переконань, що їх обмежують. Також у процесі тренінгу учасники моделюють та випробовують різні навички, які у подальшому можуть перенести у життя» [14].

До основних завдань, які вирішуються в ході соціально-психологічного тренінгу, можна віднести:

1) набуття психологічних знань, поглядів різних психологічних шкіл щодо особистості людини, процес взаємодії людей, рушійні сили цієї взаємодії, прийоми ефективного спілкування;

2) набуття зовні виразних умінь і навичок спілкування у парній взаємодії, складі групи, під час контакту, при активному слуханні тощо, тобто збагачення техніки і тактики спілкування;

3) корекція комунікативних установок, зокрема: партнерство – взаємодія з позиції сили; щирість – маніпуляція; залученість – уникнення спілкування; наполегливість – погодження, тобто вироблення власних стратегій спілкування;

4) адекватне сприйняття себе та інших в ситуаціях спілкування;

5) розвиток і корекція особистості, вирішення особистісних екзистенціальних проблем [10].

Розглянемо для прикладу методику реалізації тренінгу формування навичок індивідуального консультування. Навчальна група поділяється на пари, де самостійно визначаються два учасники – «консультант» і «клієнт». Останній формулює проблему, з якою звертається до «психолога», та імпровізує згідно з власним уявленням щодо обговорюваної проблеми. У розіграваній ситуації консультативної взаємодії завдання «консультанта» полягає у формулюванні запиту клієнта з використанням теоретичних знань про евристичні прийоми з'ясування запропонованої «клієнтом» проблеми. Для нього важливою є не тільки і не стільки конкретна форма, в якій виражається в цей момент самовизначення «клієнт», значення сказаних ним слів, але й загальна, сумарна спрямованість його волі в ситуації консультування. Завдання «клієнта» полягає в тому, щоб торкнутися тих труднощів, які є дійсно значущими для нього, пережити можливість внутрішнього діалогу, зворотну сторону реальних ускладнень справжнього клієнта. У процесі тренінгу у студентів повинні формуватися як навички індивідуального консультування, так і якості комунікативної компетентності [13].

Під час тренінгу викладач здійснює відеозапис комунікативної взаємодії «клієнта» і «консультанта». По закінченні у студентській групі проходить аналіз та обговорення, під час якого викладач наголошує на слабких і сильних моментах проведення «консультації», коментує роботу в парі, що дає можливість помітити помилки не тільки «консультанту», а й усій групі. Тренінг дозволяє на практиці відтворити ролі «консультанта» і «клієнта», а також потренуватися в умінні з'ясування проблеми «клієнта», формулюванні запиту й у встановленні контакту між «консультантом» і «клієнтом». Динамічність і реалістичність того, що відбувається, має значний мотивуючий вплив на студентів щодо професійного розвитку взагалі та формування навичок консультування зокрема.

Взагалі, на нашу думку, у підготовці майбутніх соціальних працівників варто звернути більшу увагу на розширення кількості різноманітних тренінгів, майстер-класів, практикумів та інших форм інтерактивного навчання, а також на їх методичне забезпечення.

Таким чином, комунікативна компетентність є однією з ключових компонент професійної підготовки соціальних працівників. Її формування повинно відбуватися при вивченні всіх дисциплін професійного спрямування у тісному зв'язку засвоєння відповідних теоретичних знань та паралельного і поступового застосування їх на практиці. Особливе місце займають курси вивчення технології консультування, які дають можливість для розвитку фактично всього спектру комунікативних умінь

та навичок, необхідних майбутньому соціальному працівнику. І велику роль тут мають відігравати тренінги як форма роботи, що гармонійно поєднує засвоєння теоретичної інформації, її перевірку у практичній діяльності, зворотній зв'язок та коригування набутих умінь і навичок.

Література:

1. Вайнола Р. Х. Місце проблем технологізації соціальної роботи в змісті професійної підготовки майбутнього соціального педагога / Р. Х. Вайнола // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – Черкаси : ЧНУ, 2008. – Вип. 121. – С. 25-31.
2. Глигало Ю. В. Соціально-перцептивна компетентність майбутніх фахівців соціальної сфери в процесі професійної підготовки / Ю. В. Глигало // Теорія та методика управління освітою. – 2010. – № 5.
3. Годлевська Д. М. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.05 / Д. М. Годлевська / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2007. – 24 с.
4. Левицька Н. С. Особливості соціально-перцептивної компетентності працівників соціальної сфери / Н. С. Левицька, В. В. Москаленко // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ. Том XIII, ч. 1. – 2011. – С. 251-257.
5. Леонтьев А. А. Педагогическое общение / А. А. Леонтьев. – М. : Знание, 1979. – 48 с.
6. Методи та технології роботи соціального педагога : [навч. посіб.] / автори-уклад.: С. П. Архипова, Г. Я. Майборода, О. В. Тютюнник. – К. : Видавничий дім «Слово», 2011. – 496 с.
7. Наумов В. П. Подготовка будущих учителей к руководству общением школьников / В. П. Наумов // Дифференцированная подготовка учителя к воспитательной работе с учащимися : межвуз. сб. науч. тр. – Киров : КГПИ, 1989. – С. 46-51.
8. Никитина Н. И. Методика и технология работы социального педагога : [учеб. пособ.] / Н. И. Никитина. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. – 399 с.
9. Орбан-Лембрик Л. Е. Психология управления : [посібник] / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академвидав, 2003. – 568 с.
10. Осипова А. А. Общая психокоррекция : [учеб. пос. для студ. вузов] / А. А. Осипова. – М. : ТЦ «Сфера», 2002. – 510 с.
11. Павлова Л. Г. Спор, дискуссия, полемика : [кн. для учащихся ст. кл. сред. шк.] / Л. Г. Павлова. – М. : Просвещение, 1991. – 127 с.
12. Петровская Л. А. Теоретические и методические вопросы социально-психологического тренинга / Л. А. Петровская. – М. : МГУ, 1982. – 175 с.
13. Петровская Л. А. Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга / Л. А. Петровская. – М. : Просвещение, 1982. – 244 с.
14. Рудестам К. Групповая психотерапия / К. Рудестам. – М. : Прогресс, 1993. – 450 с.

Романовская Л.И.

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В ПРОЦЕССЕ ОВЛАДЕНИЯ ТЕХНОЛОГИЕЙ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОНСУЛЬТИРОВАНИЯ

В статье рассмотрены толкования таких понятий, как «компетентность», «профессиональная компетентность» и «коммуникативная компетентность». Особое внимание направлено на «коммуникативную компетентность»: умение устанавливать и поддерживать необходимые контакты с другими людьми; владение совокупностью определенных коммуникативных умений, знание норм и правил общения (основой является: ориентированность личности в различных ситуациях общения в условиях постоянного изменения психических состояний, межличностных отношений и социальной ситуации). Среди умений и навыков коммуникативной компетентности избраны: волевые качества, наблюдательность, гибкость мышления, умение социальной перцепции; эмпатия, умение информационного обмена; свободное владение речью, умение слушания.

Ключевые слова: социальный педагог, социально-педагогическое консультирование, профессиональная компетентность, коммуникативная компетентность, умение и навыки коммуникативной компетентности.

Romanovska L.I.

COMMUNICATIVE COMPETENCE DEVELOPMENT OF FUTURE SOCIAL PEDAGOGUES IN THE PROCESS OF MASTERING SOCIAL AND EDUCATIONAL CONSULTING TECHNOLOGY

The article deals with the interpretation of concepts such as «competence», «professional competence» and «communicative competence». A particular attention is paid to the «communicative competence»: the ability to establish and maintain the necessary contacts with other people, owning a set of specific communication skills, knowledge of rules and regulations of communication (basis is: - the individual focus in different communicative situations, in a constant change of mental states, interpersonal relationships and social situations). Identified and skills of communicative competence that should be formed in the preparation of social workers: volitional qualities, which include the ability to control their behaviour, ability to remain calm and positive attitude of communication, focusing on conversation and the other party, as attention - observation, flexibility of thinking, the ability of social perception - the ability to «read in the face», empathy - the ability to enter the world of another person's perception, that is, to see the world as the others see it, the ability to adequately model the identity of the interlocutor, his mental condition by their appearance, the ability to present himself in communication with someone, create the necessary external impression, «Gnostic» skill-related knowledge, systematization and transfer of information, the ability of information exchange, analytical work on the isolation of the main findings and generalizations, the ability to think correctly, logically and consistently base their opinions.

Key words: social pedagogue, social and educational consulting, professional competence, communicative competence, skills of communicative competence.

УДК 37.013.42

Дереш В.С.*

СІМ'Я У ВІТЧИЗНЯНІЙ СИСТЕМІ ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ (50-70-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті розглянуто питання впливу соціальних інституцій на виховання дітей в сім'ї у 50-70-ті роки ХХ століття. Проаналізовано нормативно-правові документи, що визначали вітчизняну соціальну політику стосовно сім'ї. Визначено основні ідеологічні вимоги до виховання дітей в сім'ї під впливом державних закладів. Розглянуто провідні форми роботи з батьками стосовно виховання підростаючого покоління (батьківські лекторії, педагогічне просвітництво, школи молодих батьків, педагогічні факультети народних університетів, батьківські комітети). Окреслено основні завдання Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР. Висвітлено основні ідеї виховання людини в радянському суспільстві.

Ключові слова: сім'я, виховання, соціокультурні умови, соціальні інституції, ідеологія, закон, одержавлене виховання, громадянськість, батьківський всеобуч.

У нашому суспільстві значна увага приділяється проблемі виховання дітей у сім'ї. Сім'я як соціальний інститут відіграє важливу роль у становленні особистості. Адже розумове, моральне, трудове, духовне, естетичне, фізичне виховання розпочинається саме в сім'ї. Сім'я закладає в дитині базову основу того, якою вона стане в дорослому житті: основи характеру, життєві установки і цінності. Проте сім'я не є відірваною від суспільства, вона віддзеркалює той державний устрій, який діє в країні.

Питання взаємозв'язку сім'ї та державної політики в Україні досліджували такі науковці як В. Баранов, Л. Березівська, М. Болдирев, М. Виноградова, М. Колмакова, Ф. Паначин, З. Равкін, О. Сухомлинська, В. Федяєва.

Для сучасної соціально-педагогічної теорії та практики залежність сімейної соціалізації від соціокультурних умов є надзвичайно важливою проблемою. А це

* © Дереш В.С.*